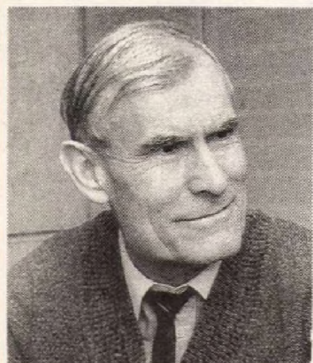


A világirodalom alpinistája

Se sokk, se sikk



Bakfark után lanthoz, Babits és Szerb Antal után „lírához”, vagyis literatúrához nyúlni valóban szinte istenkísértés, de mindenképp emberpróbáló feladat. Kristó Nagy István mégis belefogott a kísérletbe, melynek eredményeként most letette az asztalra saját világirodalom-történetének két vaskos kötetét. Milyen esélyekkel és eredménnyel? Épp erről váltott szót vele Ocsovai Gábor.

– Kötetét böngészve első benyomásom kétségtelenül az – kivált ahhoz képest, hogy mennyire szenvedélyes olvasónak ismerem –, most hűvös művet írt. Hiányolom a könyvből az olvasói élmény vibratását. Annak közvetlen megírását, vagy legalábbis sűrűbb érzékeltetését, hogy ön valamely mű olvastán izgalomba jött, né tán szinte kábulatban élt tőle hetekig, másban viszont borzasztóan csalódott. Ez untatta, az viszont sokkolta. Miért mellőzte mindezt világirodalmi olvasónaplójából?

– Ez a könyv sok évtizeden át készült. Jó része önálló kritikái, vagy akár lexikoncikként már megjelent, és az ilyen műfajokban, kivált az utóbbiban kötelező valamilyen objektivitás. Túlságosan megzavarta volna e könyv felépítését – amelyben így is túl sokféle a megközelítés –, ha szubjektív élményeim is belevettem. De azért ezek, úgy hiszem, mégis benne vannak. Ennek egyik kedves jele, hogy kiadóban dolgozó – tehát irodalmi tekintetben immunisnak tekinthető – gépirónóm, miután a Szent Ágostonról írott fejezetet elolvasta, kölcsönkérte a Vallomásokat...

Babits „európaisága”

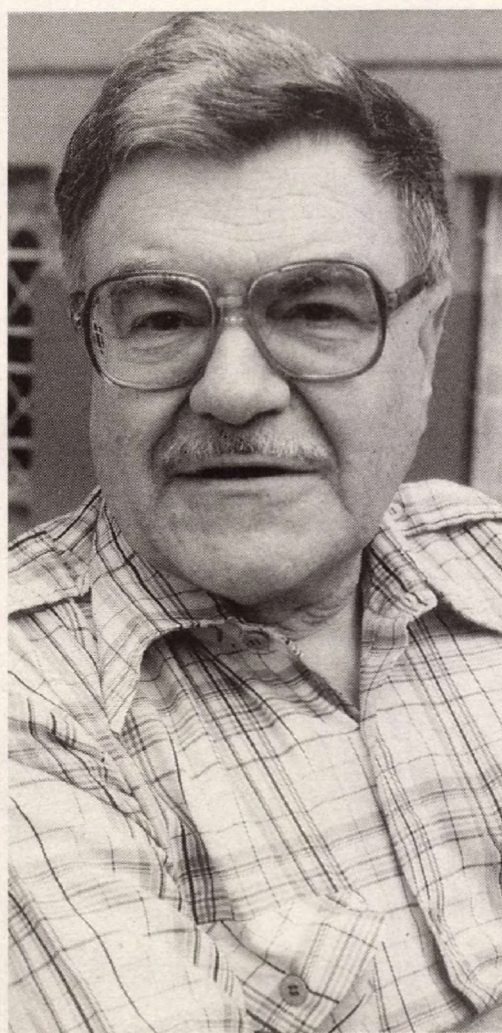
– Aki ilyen művet ír, annak, gondolom, először is tisztáznia kell magában, hogy mi a világirodalom. Nem fikció-e? Manapság legalábbis sokan azt tartják: valójában csupán nemzeti irodalmak léteznek, a világirodalom pedig nem más, mint matematikai összegzés; egymásra rétegzése különböző nemzetek legjobb műveinek...

– A világirodalom azért világirodalom, és nem alapítványul találta ki ezt a kifejezést egy bizonyos Johann Wolfgang von Goethe nevezetű úr, mert az olvasás megsokszorozott hatása, a sokszor nem is tudatosított előzmények sokasága egyidejűleg van jelen benne. Babits európai irodalom-történetében mindez zseniálisan összegződik. Jómagam legfőljebb aprólékos összefoglalásra törekedhettem.

– Babits azért óvatos volt – mint ön is említette –, ő európai irodalomról beszélt...

– Babits a maga szerénységében valóban az európai irodalom történetéről szól. Bizonyára nekem is ezt kellett volna tennem, hiszen például a keleti irodalmak – amelyeket pedig csodálok – nincsenek benne. Am ma már nem lehet csupán európai irodalomról beszélni, hiszen például az amerikai irodalom – beleértve Latin-Amerikát –, vagy akár az évezredekkel ezelőtti sumér, akkád irodalom hogyan is maradhatna ki az ilyen könyvből? Muszáj volt

Kristó Nagy István: „Pietro Aretino a világ literatúrájának legötöttebb figurái közé tartozott”



tehát a világirodalommal foglalkoznom, holott persze jól tudom, képtelen lennék a világirodalmat csakugyan felölelni. A címet egyébként nem én adtam. Szívem szerint sokkal szerényebb, vagy akár olvasmányosabb szavakat írtam volna könyvem borítólapjára.

Mentségek és fedezékek

– Megvallom, egy kicsit sokallottam a mentségek felsorolását és az illetékeség indoklásának azt a módját, amellyel könyvének elő- és utószava él. Nem tudom, szerencsés dolog-e ennyire defenzív alapállásból, mintegy kettős, többes fedezékből Dantét, Shakespeare-t, Schillert, Proustot vagy Calvinót célba venni, vagy akár csak megfigyelni...

– Ez nyilván így van, de észrevétele egyúttal arra is utal, hogy miért nem foglalkozott ilyen tervvel senki az elmúlt ötven évben. Ezt ugyanis valóban csak defenzív alapállásból lehet megcsinálni. Vagy még így sem. A könyv kézbevétele pillanatában tüstént hibafelsoroló nyilatkozatot akartam adni. Feleségem ezeket kihúzta, mondván: megbolondultál, még te adod a tippeket a támadásra! De szerintem jobb előre elmondani az efféleket. Borítékolni tudom már most, hogy ki miféle rosszakat fog róla írni. De elviselem...

– Ennek a publicisztika és az esszé hátsávjában járó könyvnek kétségtelen erénye, hogy gyakran kérdőjeleket is felrajzol. Thomas Mann azonban például fenntartás nélkül elfogadja. Meg sem említi például az Egy nem-politikus elmelkedési című, „sült nacionalista”, szégyenletes kitarukozását. Pedig azt is ő írta...

– Kit érdekel ez ma már? Ő maga rajzolt teljes életművével más képet magáról. De különben én nem térek ki a kényes politikai kérdések elől. Elsőként merem például világirodalmi rangjuknak megfelelően szerepeltetni az olyan óriásokat, akiknek a megjelentetéséért annak idején magam is küzdöttem. Gottfried Benn vagy Ezra Pound kiadásáról például addig szó sem eshetett, noha mindketten a század nagy írói közé tartoznak – tény persze, hogy egy időben fasiszták voltak. De én nem arra törekedtem, hogy bűnlisztát állítsak össze a világirodalom nagyjairól; műveikre, világirodalmi mércével mérhető teljesítményükre figyeltem.

– Megpróbálkozott-e a lehetetlennel, ahogyan mondani szokás: Milton Elveszett paradicsomának és más, literátorelméket is a végkimerülésbe zsibbasztó műveknek az elolvasásával?

– Ezeket a könyveket, mint a klasszikusok jó részét, olyan rég olvastam, hogy a velük kapcsolatos közvetlen, személyes élményemről ma már nehéz beszámolnom. Életem legnagyobb irodalmi élményei közé tartozik például két, már tizenéves koromban olvasott könyv, egyrészt Kemény Zsigmond Rajongók című regénye, másrészt Thackeray nagy műve,

a Hiúság vására. Az utóbbiról például alig írok itt, mert ehhez már egyszerűen nem emlékszem eléggé rá. Szubjektivitásom éppen abban nyilatkozik meg, hogy hol marad ki ez vagy az a beszámolómból. De például Miltonról bámulattal szólok – amely nem kis mértékben fordítójának is szól. Azért is írhatom meg több hitellel csodálatomat, mert művét e könyv előkészületei során olvastam el igazában.

Megnyúzó sem maradhat ki

– Elvéül jelölte meg, hogy lehetőleg magyarokat nem szerepeltet összefoglalójában, de Krúdyt például mégsem mellőzheti, sőt önálló fejezetben tárgyalja. Egyáltalán: ki lehet-e rekeszteni a világirodalomból a mi literatúránkat?

– Sokakat tárgyalok azért érintőlegesen. Madách vagy harmincszor előfordul, Petőfi legalább ötvenszer. De Krúdyt valóban csodálom. Krúdy ugyanis egyik reprezentánsa annak a kelet-közép-európai irodalomnak, amely a század első felében – több nyelven – a világirodalom legelső sorába tartozott. És hát persze nemcsak az angol vagy francia literatúra, hanem nagyon jelentős részben éppen a kelet-közép-európai irodalom volt fontos akkor. Kafka vagy Musil, vagy akár – a később fasisztává lett, de igen nagy író – Rebreanu éppúgy e rendkívüli sorba tartozik, mint Krúdy Gyula vagy Móricz Zsigmond. És, úgy hiszem, egyáltalán nem vagyok elfogult, ha azt állítom: ebbe az igen nagy irodalomba Krúdy kivételesen sajátos modernséget hozott. Tíz évig szerkesztettem a Magvető Kiadóban a Krúdy-sorozatot, amikor más nem vállalta, és minél jobban megismertem, annál inkább csodáltam. És vele, a nagymesterrel párhuzamosan tíz éven át szerkesztettem a kismester Móra Ferencet, és akármilyen jó író is, egyre inkább meguntam. Márait előbb ismertem meg, mint Krúdyt, tizenéves koromban rajongtam érte, de aztán elkezdtem olvasni Krúdyt, és rájöttem, hogy Márai másodrendű Krúdyepigon. Ezt annak idején, két éve elmondtam az írószövetségben is, amikor a Márai-kultusz kezdődött, majdnem megverték érte.

– Helyes-e a csúcsok oly gyakori emlegetése, hogy az ember hovatovább azt kezdi érezni: mintha valamilyen szellemi alpinizmus jegyében alakult volna a világirodalom. Az egyik fejezetben például ezt olvasom: „A fiatal Shakespeare ezzel elérte azt az irodalmi magaslatot,elynél magasabbra már ő maga is ritkán emelkedett.” Nem tudom, szerencsés-e így fogalmazni...

– Tóth Dezső, aki főnököm volt egy időben, egyik lektori jelentésem kapcsán megjegyezte, hogy ezek a lihegő dicséretetek nem elfogadhatók, de nem elfogadhatók a kéretlen véleményalkotások sem. Úgy látszik, ebben igaza volt. Csakhogy olyan korban élünk, amelyben a rekordokat minden téren számon tartják. Miért ne merjem én emlegetni az irodalom világbajnokait? Ugyanakkor azt is meg merem írni, hogy Pietro Aretino a világ literatúrájának leg-sötétebb figurái közé tartozott emberileg, íróilag egyaránt. Hosszan írok Kotzebueről is, aki szintén elviselhetetlen és mármár mélyvilági figura volt. Ezt is megírom, a rossz „világrekordjait”, mert a többi íróhoz való viszonyt is jelzi. Ezt az Aretinót egyébként a maga korának és a világ művészettörténetének egyik legnagyobb szelleme is ráfestette az Utolsó ítéletre önnön megnyúzójaként.